

EĞİTİMİMİZDE NİCELİK-NİTELİK VE ÖĞRETMEN SORUNU

Dr. Cahit KAVCAR

Ülkemizde eğitim-öğretim sorunu gün geçtikçe daha bir önem, daha çok yoğunluk kazanıyor. Bir yandan okul çağına gelen çocuklar ve gençler okul kapılarını zorlarken, öte yandan yetişkinlerin çağdaş gereklere uyum yapabilmesi için de sürekli çabalar gerekiyor. Çünkü toplumsal yaşamın her alanı ve kalkınma için kaçınılmaz bir etken olan eğitilmiş insangücü, kendiliğinden ortaya çıkmıyor. Bu alanda en etkili araç, kuşkusuz ki eğitimidir. Yoksul ülkemiz her yıl bu alana milyarlar ayırıyor, harcama ve yatırımlar yapıyor ama sorunun üstesinden gelemiyoruz bir türlü. Öğretmeni ve binası bulunmayan çok sayıda okullar açmak da son on yılda çok görülür oldu. Okulsuz ve öğretmensiz okul bitiren, nice diplomalar alan binlerce, on binlerce genç ortaya çıktı. "Hadi yarışın!" diyerek bu tür gençleri, en modern koşullar, araç ve gereçler altında yetişerek okul bitiren başka gençlerle sınavlara soktuk, yarıştırdık. Ve sonuçta başarısız, yetersiz bulmuş olduk onları. Oysa yarışma eşit koşullar altında yapılırsa gerçek yarışma olurdu.

Durmadan okullar, özellikle yüksek okullar açıyor, bir alt kademeden öğretmenlerini oralara öğretmen olarak gönderiyor, iş oldu bitti sanıyoruz. Belirli nitelikler, belli yetenekler, araştırmadan. Onları ve yöneticileri o düzeyde yetiştirme gereği duymadan. Ardından da onların öğrencileri hayata atılınca eksik buluyoruz, yetersiz buluyoruz. Onların yetiştirdikleri, yetiştirdiklerinin yetiştirdikleri, ... derken sorun ilkokula gelip dayanıyor. Bir üst kademe, bir alt kademeyi hep eleştirir, o kademeden yetiştirdiklerini eksik, yetersiz bulur. Ve bu tür değerlendirmeler, suçlamalar sürekli bir biçimde döner durur. Evet okul açalım, çocukları okutalım ama yarının insanını iyi yetiştirme konusunda da özen gösterelim. Çünkü yurt dışına gidecek işçilerde bile ileri ülkelerin çok haklı olarak nitelik (vasıf, kalifiyelik) aradığı bir çağda yaşıyoruz. O halde Türk eğitiminin bizce asıl sorunu, nitelik

sorunudur. Eğer belirli bir düzey, belli yeterlik amaçlamadan hep “daha çok”un peşine düşersek, toplumsal gelişme için daha çok zaman kaybederiz.

Köklü bir sorun: Türk Eğitim tarihinde nicelik-nitelik (kemiyet-keyfiyet) sorunu yeni bir şey değildir. Uzun yüzyılları içine alan İmparatorluk döneminin sonlarına doğru da bu konuda tartışmalara tanık oluyoruz. Bundan 65 yıl kadar önce, II. Meşrutiyet’in ilân edildiği 1908 yılından sonra İstanbul ile bazı illerde bulunan ve bugünkü ortaokul karşılığı olan bir kısım idadi’ler, bugünkü liseler demek olan sultanî haline getirildiler.¹ Ama yeni bir uygulamaya girişmeden ve hemen hemen aynı eğitim-öğretim kadrosuyla. Ortaokul mezunu yetiştiren bir kurum ve kadroya, “sen bundan sonra lise mezunu yetiştireceksin” denildi. Daha önceki yıllarda idadilerin başında bulunmuş, yönetim ve yöntemlerini yakından görmüş olan Hüseyin Cahit Yalçın, 10 Kasım 1910 (1326) tarihli Tanin gazetesine yazdığı bir makalede, o devrin Maarif Nezareti’ni tenkit eder, epey hırpalar ve idadi (ortaokul)lerin sultanî (lise) ye çevrilmesi konusunu ele alır. Bu arada, “Kör döğüşü deyimi var olmasaydı, maarifin haline bakarak bunu icat etmek lâzım gelecekti” diyor. Ve ardından: “Maarif Nezareti’nde Emrullah Efendi gibi kişi olarak gerçekten saygıdeğer, bilgili ve ülkemizde eşine az rastlanan bir nazır (bakan) bulunduğu halde maarif işleri bu kadar düzensiz, karmakarışıktır ... İdadilerin adını değiştirip sultanî yapmak için mi bu kadar masrafa girdik, bu kadar zaman kaybettik? Her tarafta çocuklar kitapsız, programsız, öğretmensiz beklediler durdular ve halen bekliyorlar. Bu ne zamana kadar sürecek?” deniliyor². Ve H. Cahit Yalçın, aynı konuyu 15 Kasım 1910 tarihli Tanin’de de ele alır, işler.

1908 devrimi olduğu zaman okulların, özellikle kız okullarının durumunu ve bunların ne, nasıl olması gerekeceğini bir Batı’lı gözüyle gören bir belgeye sahibiz. Bu belge, devrimden sonra İstanbul’a gelen İngiliz Mss.Fray tarafından yazılmıştır. Mss. Fray, kendine yapılan rica ve başvurma üzerine okullarımızı gezerek Maarif Nezareti’ne bir rapor vermiştir. Halide Edip tarafından Türkçeye çevrilen bu uzunca raporda bayan Fray,o zamanki okullarımızın durumunu çok ilkel ve çok geri bulur. Ayrıca görüşlerini: “Anladığıma göre okutulan dersler ve öğretim tarzı hiç de yeterli değil.” diye özetliyor³.

1 Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, C.4, s. 1193, İstanbul 1942.

2 Aynı kitap, s. 1194.

3 *Tanin*, 5 Ocak 1909.

Meşrutiyet devrinin ve Türk eğitiminin tanınmış kişilerinden biri olan ve eğitim alanında gerçekten ilginç düşünceleri, eserleri bulunan İsmail Hakkı Baltacıoğlu, 1918 yılında eğitimde nitelik-nicelik konusuna ilişkin olarak şunları söylüyor: “Son on yıl içinde maarif teşkilâtımızı en çok zarara uğratan bir hastalık varsa o da “kemmiyetçilik” (sayıya, niceliğe önem verme) tir. Çok okul açmak, çok okul yaşatmak çabası bu hastalığın eseridir... Öğretmen yokken, araçlar yokken, hattâ öğrenci yokken, okul binası yokken okul açmışız. Böylece meydana getirilen maddî ve manevî boşlukları doldurmak için öğretmen aramışız. Öğretmen bulamayınca rasgele herkesi öğretmen kabul etmişizdir. İşte teşkilatımızdaki çürüklüğün kaynağı böyle bir oransızlıktır. “Sun’î kurumları sun’î araçlarla doldurup donatmak” usulü sonucunda kurumlarımız çöküntüye uğramıştır... Dağınık olarak on tane cansız ilçe lisesi açılacak yerde, toplu olarak üç dört tane gelişmiş şehir ve merkez lisesi açılmasını doğru bulurum”⁴. Çizilen bu tabloların, ufak-tefek farklarla bugüne kadar sürüp geldiğini ve bugün için de geçerli olan azımsanmayacak yönlerinin bulunduğunu, ne yazık ki kabul etmek zorundayız.

Gene aynı yıllarda Ziya Gökalp de aşağı yukarı aynı görüşleri paylaşıyor, nitelik sorununa önem vermenin gereğini ısrarla savunuyordu. Gökalp, o devrin iktidar partisi olan İttihad ve Terakki’nin yıllık kongrelerinde yeni yeni düşünceler ileri sürüyor, yöneticilere yeni yeni devrimler öneriyor ve tavsiyelerde bulunuyordu. Nitekim eğitim ve öğretimin millileştirilmesi konusunda 1916 kongresine sunduğu raporda şu önemli görüşleri ileri sürmüştür:

“Maarif Nezareti’nce izlenecek ilke, öğrenimde nicelikten çok niteliğe değer vermek esası olmalıdır. Bugün gerek ilkokullarda ve liselerde gerek üniversitede öğrenciye nicelik bakımından çok şey öğretilmek isteniliyor; oysaki yaratıcı bilim melekesine sahip olmak, birçok yaratılmış bilgileri ezberlemekten bin kat yararlıdır. Tarih, coğrafya gibi dersler, çocuklara birçok gereksiz isimler ile rakamları ezberletiyor. Oysa ilkokullar ve liselerde tarihin, coğrafyanın sırf millî bir terbiye bakımından öğretilmesi gerekir. Fene ait bazı derslerde gereksiz isimler ezberletiliyor; bunlar zekâyı dolgunluk, hazımsızlık hastalıklarına uğratan zararlı beslemelerdir. Özellikle dil-edebiyat öğretiminde gayet fena usuller izlenmektedir. Çocuklara dilimizde yaşamağa hakkı olmayan birçok Arapça ve Farsça kelimeler ve tamlamalar ez-

⁴ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *Sultaniler Nasıl Islah Edilir?* (1918), O. Ergin, aynı eser, s. 1197-1200.

berletiliyor . . . Liselerde edebiyat öğretimi, öğrenciye edebî bir terbiye vermek, onlarda millî güzel söyleme ve yazma yeteneğini, millî zevki uyandırmaktan ibaret olmalıdır. Birçok gereksiz isimleri ve kelimeleri ezberletmekle edebiyat öğrenimi yapılmış olmaz . . . Bizim okullarımızda öğretim, hafızayı birçok ayrıntı ile doldurmaktan ibarettir. Yaratıcı bilim henüz okullarımıza girmemiştir”⁵.

Ve yukarıdaki değerlendirmenin yapıldığı günden bu yana geçen 60 yıl sonra bugün bile aynı sorunlarla uğraşyoruz. Yalnız 1936 – 1949 arasındaki kısa köy enstitüleri dönemini, canlılık ve hareket bakımından bu genel çizginin dışında tutmak gerekir.

Okullarımızda öğretim, genellikle belleği birçok gereksiz ayrıntı ile doldurmaktan öteye geçemiyor. Yaratıcı bilim ve becerinin okullarımıza yerleşip de dal–budak saldığını öne sürmemiz de çok güç. Gerçi son zamanlarda bu sorunlara ilişkin önemli çabalara girişildiğini, bazı adımların atıldığını görüyoruz. IX. Millî Eğitim Şûrası’nda ele alınan konuları, varılan bazı gerçekçi kararları, dersleri ve ders kapsamalarını yeniden düzenleyip ayarlama çalışmalarını hep olumlu birer başlangıç olarak ve umutla karşılıyoruz. Gerçekten şimdiye kadar öğrencilere hemen hemen her derste o kadar anlamsız, o kadar gereksiz ayrıntılar, öylesine bilgiler ezberlettik ki . . . Üç gün sonra unuttuğu ve yaşamı boyunca hiç işine yaramayacak şeylerle pırlanta gibi kafaları yıllarca öylesine çok ve gereksiz yere yorduk ki . . .

Nitelik, öğrencinin edindiği kuru bilgileri belleğinde saklamasını sağlamakla kazandırılmaz. Öğrencinin bu bilgilerle gerçekleştirilmek istenen davranışları kazanıp kazanmadığıdır önemli olan. Edindiği temel bilgi ve kavramları uygulayabilme, analiz ve sentez yapabilme, bunlardan inceleme ve araştırmalarda yararlanabilme yetenek ve alışkanlıklarını sağlıklı bir biçimde kazandırmaktır. Program ve yöntemlerin yanısıra ölçme ve değerlendirmeler de bu yönde olmalı, nitelik gelişimine hizmet etmelidir. Toplumsal kalkınmaya hizmet edebilecek durumda bulunmak, aranan niteliklerin başında gelir. Ama “dünyanın bütün ülkelerinde eğitim planlaması sayısal baskılar yüzünden daha çok nicelik üzerinde durmuş, eğitim düzeninin nitelikle ilgili sorunları gereğince göz önünde bulundurulmamıştır”⁶. Bu durum, ülkemiz için de elbet geçerlidir.

5 15 Eylül 1916 (1332)’da İstanbul’da toplanan İttihad ve Terakki Cemiyeti kongresine Ziya Gökalp’in verdiği raporun eğitim bölümü, Muallim mecmuası, Sayı 11–12, 1917.

6 Cemal Mihçioğlu, *Üniversiteye Girişin Yeniden Düzenlenmesi–Bugünkü Durum ve Öneriler*, A.Ü. Eğitim Fakültesi yayınları: 40, Ankara 1974, s. 57.

1923-24 öğretim yılında 23 olan lise sayısı, 1950-51'de 88'e, 1960-61'de 194'e, 1972-73'te 607'ye yükselmiştir. Lise sayısında özellikle 1965-66 öğretim yılından sonra olağanüstü bir artış görülmüş, o yıl 240 olan lise sayısı 7 yıl gibi kısa bir süre içinde 2,5 katın üstünde bir artış göstererek 1972-73 ders yılında 607'ye çıkmıştır. 1950-51 ders yılında liselerden 5568 öğrenci diploma aldığı halde, bu sayı on kata yakın bir artış göstererek, 1972-73 öğretim yılında 54 000'e çıkmıştır⁷. Bu olağanüstü artış, ortaokul ve imam-hatip okullarında şaşırtıcı bir biçimde ve daha da fazla olarak görülebilir.

İşte bütün bunlardan dolayı olacak ki, Devlet Planlama Teşkilâtı'nın hazırladığı *Kalkınma Planı 1973 Programı*'nda eğitim durumumuz için hiç de iç açıcı şeyler söylenmiyor: "1972 yılında eğitim sistemimiz büyüklük, nitelik, gelişme yönü ve yapısal bakımdan toplumun ve ekonominin ihtiyaçlarını yeterince karşılayacak durumda değildir. Kalite yönünden gerekli düzeye ulaştırılamadığı gibi, sayıca da öngörülen gelişme hedefleri gerçekleştirilememiştir"⁸. Bu Program'da ayrıca, "çevre şartlarına göre genel, endüstriyel ve meslekî konulara ağırlık verileceği, bireylerin meslekî beceriye yöneltileceği"nden (s.243) ve "sanayileşme tercihinin ağırlık kazanmasına paralel olarak bütün fertlere çalışma hayatının gerektirdiği meslekleri kazandırmak"tan (s. 295) söz ediliyor. Orta öğretimde teknik ve meslekî eğitime ağırlık vermek de amaç olarak gösteriliyor. Yalnız planlama ile uygulamanın ülkemizde birlikte yürümediği de açık bir gerçektir.

Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi'nin IX. Millî Eğitim Şurası Özel Sayısı'nda Millî eğitim'in görevi şöyle belirleniyor: "Millî eğitimin görevi, Türk toplumunun ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınması için gerekli sayıda ve nitelikte insangücünü yetiştirmek, yetişenleri işbaşında izlemek ve planlı kalkınma için gerekli bilgi ve teknikleri üretmektir"⁹.

Belirtilen bu ana görev için söylenecek hiçbir söz, yapılacak hiçbir eleştiri olamaz. Gerçekten asıl önemli olan, "gerekli sayıda ve nitelikte insan gücünü yetiştirmek", yani nicelikle niteliği birlikte düşündürmektir. Özellikle siyasal ve toplumsal baskılar sonucu niceliğe öncelik

7 *Millî Eğitimde 50 Yıl: 1923-1973*, Devlet İstatistik Enstitüsü yayını, No. 691, Ankara 1973, s. 55.

8 Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilâtı, *Kalkınma Planı Üçüncü Beş Yıl 1973-1977*, 1973 Programı, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1972, s. 241.

9 Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi IX. *Millî Eğitim Şûra Özel Sayısı*, Cilt 37, Sayı 1788, 6 Mayıs 1974, s. 99.

Nasıl Bir Öğretmen?

Bilindiği gibi öğretmen yetiştirmek, yarının insanlarını yetiştirecek olan uzman elemanları yetiştirmek demektir. İnsanlar iyi yetiştirilmeden ise daha iyi bir toplumsal yaşam, daha iyi bir dünya beklenebilir. Çünkü yetişmemiş insanlar elinde, en iyi tasarı, plan ve yasalar bile başarısızlığa uğramak zorundadır¹⁰. Özellikle az gelişmiş olup da yabancı uzmanlara ve aktarmalara bel bağlayan ülkelerde, bunun çok tipik ve acı örnekleri her an görülebilir. O halde çocukları ve gençleri emanet ettiğimiz ve yarının nitelikli insanlarını yetiştirmesini beklediğimiz öğretmen nasıl olmalı, hangi nitelikleri taşımalıdır?

Öğretmen, ulusal çıkarları kişisel çıkarların üstünde tutabilen, çocuklarla çalışmaktan zevk duyan; okulda ve çevresinde demokratik yaşama düzeyinde başkaları ile işbirliği yapabilme, ortaklaşa çalışabilme gücüne ve ortak çabaların beyni olabilme yeteneğine sahip, Atatürk devrimlerine yürekten bağlı, layık bir aydın olmalıdır. Kendi dinî ve felsefî düşüncesi ne olursa olsun, ulusal bütünlüğümüz için zararlı olmayan inanç ve düşünce ayrılıklarına saygılı, ulusal birlik ruhuna sahip, sürekli ve hızlı değişme içinde bulunan toplumumuzun sorunlarını görebilecek biçimde uyanık, genel ve meslekî bilgilerle donanmış aydın bir toplum adamıdır aranan. Öğretmen, çocukların davranış ve dikkatlerini etkileyen biyolojik ve psikolojik gelişmeleri yakından izleyebilecek nitelikte, bunun için, az gelişmiş ülkelerde yetersiz durumda bulunan beslenme problemlerini de bilen bir yol gösterici olmalıdır. Kuşkusuz bunlar için de kendi karnının doyması, kendi çocuklarını besleyebilmesi, huzur içinde çalışabilmesi gerekir.

Yani öğretmen, ilkin içinde yaşadığı toplumun, sonra da ulusunun içinde bulunduğu dünya uluslar topluluğunun ana sorunlarını bilen, izleyen ve kendi toplumu için sonuçlar çıkarabilen bir kültür düzeyine sahip bulunmalıdır. Kısacası öğretmen, bir yandan çocuklara hayatta gerekli olan okuma-yazma, hesap yapma, tabiat, hayat bilgisi, . . . dersleri verirken; öte yandan da ulusal varlığa başarı ile hizmet edecek, ulusal ve ortak ülküleri körpe ruhlara aşılacaktır. Yurttaşlar arasında en basit ve sade şekliyle toplumumuzun sorunlarını ve değerlerini tanıttak, ulusal değerlerle birlikte uluslararası değerlere de erişmiş, olgunlaşmış bir aydın kişi, çağdaş insandır istenen¹¹.

10 Türkiye Eğitim Millî Komisyonu Raporu, İstanbul 1961, s. 29.

11 Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Problemi* (1848-1967), Ankara 1967, s. 184.

Öğretmenlerde görülen eksiklikler:

Ziya Gökalp'in öğretmen konusunda ilgi çekici görüş ve önerileri var: "Bir memlekette öğretmenler sınıfına sosyal bir değer verilmezse bilim de değer görmez. . . Öğretmenler maaş ve mevki bakımından ne kadar yükselirlerse o memlekette bilimin değeri de o kadar artar. Mevkie değer verirken ona lâıyk kimselerin var olup olmadığı anlaşılmalıdır"¹². İşte önemli sorunlardan biri burada düğümleniyor.

Evet öğretmene yeterli ücret verelim. Sınıfa aç sokmayalım onu. Okula giderken "çoluk çocuğum aç mı" diye aklı geride kalsın. Öğretmene sosyal haklar, sosyal güvenlik tanıyalım. Onu yerli yersiz tedirgin, huzursuz etmeyelim. Kışta kıyamette sağa sola sürüp de hem onu kırıp gücendirmeyelim, hem de uzun süreli raporlar almak gibi onaylamadığı davranışlara başvurmak zorunda bırakmayalım. Çünkü iyi bir öğretmen, böyle durumlarda gerçekten huzursuz oluyor. Onun verim oranı en az yarı yarıya düşüyor. Devletin güvenlik kuvvetleri öğretmenin can ve mal güvenliğini sağlasın. Öğretmen dövülüp örselenmesin, hırpalanmasın. Siyasal baskı aracı olmasın. Ona yasa ve akıl dışı baskı yapılmamasın. Öğrencileriyle başbaşa kalıp huzur içinde, rahatça çalışabilsin. Kendisini mesleğine verebilsin. Yalnızca anayasaya ve yasalara karşı sorumlu tutulsun öğretmen.

Kısacası, uygar ve çağdaş bir insanın yaşama olanaklarını tanıyalım. Çünkü bir meslekte çalışanların değer görmesi için önce o mesleğe değer vermek gerek. Gökalp de: "Öğretmenleri yükseltmek isterseniz, öğretmenliği yükseltiniz." diyor. Evet bütün bu görüşleri paylaşıyor, onlara yürekten katılıyoruz. Tersini düşünmek bile anlamsız. Ama bunlara karşılık öğretmenlerin hiç mi kusurları, sorumlulukları, eksik yönleri yok? Var, hem de bizce epey var:

1- Toplumumuzun en çok okuyup yazan kesimlerinden biri, en aydın kesimi olmasına rağmen, öğretmenlerimizin büyük çoğunluğu okuma alışkanlığından yoksundur. Elverişli koşulları bulunduğu halde günlük yaşamında iki satır bile okumayan, gazeteye bile bakmayan nice öğretmenin bulunduğunu kabul etmek zorundayız. Büyük bir çoğunluk, öğrenimi sırasında ders kitaplarının dışında bir tek kitap okumamıştır. Zamanında bu alışkanlığa yöneltilmemişler, kendileri de buna hiç gerek duymamışlardır. Oysa okumayan, yeni şeyler öğrenme isteği duymayan bir kimse kendini yenileyebilir mi? Ve kendini yenilemeyen, buna hiç gerek bile duymayan bir kimse, her an değişmekte olan

¹² Ziya Gökalp, Adı geçen rapor, O. Ergin, s. 1130.

çağdaş dünyaya uyum yapabilir, ayak uydurabilir mi? Kısacası, yoksul ülkemizde şartları pek de kötü olmayan böyle bir kimseye çağdaş bir insan denebilir mi? Kendisini yeterince yetiştirmemiş olan ve yenilemeyen öğretmenler, genellikle kendine, kendi gücüne ve bilimsel otoritesine güvenemez. Bu yüzden soru sormak isteyen öğrencileri şiddetle azarlayan, olur olmaz şeyler yüzünden öğrenciyi notla korkutan, notu silah olarak kullanan kişiler de var. Elbette yersiz ve çok anlamsız sorular da soruluyor bazen. Ama bu durum bile öğrenciye uygun bir şekilde anlatılabilir. Yoksa öğrenme ve soru sorma özgürlüğünü kısıtlamak, hiçbir sorunu çözümler ve öğretmeni küçültür.

2- Her kademedeki öğretmenlerin bizce en büyük eksikliklerinden biri, insanı ve insan psikolojisini yeterince bilemeyişleri, tanıyamayışlarıdır. Çocuk psikolojisi, ergenlik ve gençlik psikolojileri, toplum psikolojisi,.. bilen öğretmenlerin sayısının az olduğu bir gerçek. İşte çok basit bir örnek: Yüksek okulu ya da fakülteyi yeni bitiren genç ve heyecanlı bir öğretmen, kendisinden yaşlı, örneğin lise son sınıf öğrencilerine sınıfta “Çocuklar!”, “Evlâdım!”, . . . diyebiliyor. Buna çok yerde rastlanır. Belki de bu şekil hitaplarla genç meslektaş kendini saydırdırabileceğini, sınıfta otorite kurabileceğini düşünmektedir. Ama hep tersi oluyor bunun. Daha ilk derslerde bir kopukluk, bir soğukluk giriyor araya. Evet o öğretmen, öteki öğrenci. Ama bu durumdaki öğrencilerin bir kısmı, zaten karşılarında kendilerinden genç bir öğretmeni görünce utanıp kızarırlar. Saygıda hiç kusur etmezler. Ama gençlik ve toplum psikolojisi gereği, hele sınıfta kız öğrenciler de varsa onlar bile “Çocuklar!” denince isyan ederler.

Aslında böyle seslenirken genç meslektaşın hiçbir kötü niyeti yoktur. Belki alışkanlık, belki yaşlıca öğretmenlerden duydukları, belki de sınıfa egemen olma dürtüleri, . . . bunda rol oynar. Ama hangi nedene dayanırsa duyarsın, bu tür tutum ve davranışlar yanlıştır.

İşte burada karşımıza “meslekî formasyon” sorunu çıkıyor. Bizce bu mesleğin can damarı burada düğümленir. Öğretmenlik formasyonuna sahip bulunmayan bir öğretmen, ne kadar iyi niyetli olursa olsun, ne kadar çalışıp çabalarsa çabalasın, etkili ve başarılı olamaz (başarı’yı, herkesin sınıf geçmesi anlamında değil, iyi yetiştirme, sevgi ve saygıya dayalı bir otorite kurma anlamında kullanıyoruz). Karşı-sındaki kütlelerle sağlıklı bir ilişki, diyalog kuramaz. Üstelik morali bozulur, kendi kendine kızar, mesleğe küser. Hayatında hiç psikoloji okumadan öğretmen olanlar vardır. O halde hangi düzeyde olursa olsun öğretmen adayları, insan psikolojisinin çeşitli bölümlerini, ruh

Bunu en üstteki soruya bağlayarak yazılabilir.

sağlığı, rehberlik, . . . gibi dersleri ehil kimselerden öğrenmeli, bu derslerin yararına ve gerekliliğine somut bir biçimde inandırılmalıdır. Yüksek Öğretmen Okulu'nda akşamları yarım-yamalak okutulan meslek dersleri'nin bile öğretmenlik yıllarımızda bizlere yardımcı olduğunu, yol gösterdiğini belirtmek zorundayım. Bu tür dersler, ehil kimselerce, daha da örgütlü ve düzenli bir biçimde verilirse, öğretmenlikte nitelik sorunu büyük ölçüde çözümlenecektir. Çünkü kabul etmek gerekir ki bilmek başka, öğretmek çok daha başka şeylerdir. Bir şeyi en iyi bilen kişi, hiçbir zaman onu en iyi öğreten demek değildir. Bildiği bir şeyi, karşısındakilerin düzeyine ve ilgisine göre anlatabilmek, onlara mal edebilmek büyük hüner ister. İşte öğretmenliği gerçek bir sanat yapan yön budur. Ve formasyon da kendini aşıl burada gösterir. Öğretmenin bizce başarılı tiyatro oyuncusundan farkı yoktur.

3- Gene psikoloji bilgisi eksikliği yüzünden kimi öğretmenler çevre ile, öğrenciler, veliler ve başka insanlarla sağlıklı ilişkiler kuramıyor. Kendisinin neyi, nasıl, ne zaman ve nerede yapacağını takdir edemiyor. Davranışlarını ve sözlerini ölçüp biçemiyor, tam tartamıyor. Bunun sonucu da ya aşırı bir senli-benlilik, elini omuza atarak dolaşmalar, birlikte içki içmeler, ya da tam anlamıyla geri çekilip uzak durmalar ortaya çıkıyor. Her ikisi de yanlış, yararsız tutumlar.

4- Dinlenmek, dinlenmeyi en çok hak eden öğretmenlerin en doğal haklarıdır. Elbet oyun da oynayacaklar, eğlenecekler de. Ama Anadolu'daki öğretmen lokallerinin büyük bir kısmı, normal oyun ve eğlence yeri olmaktan çıkmış görünüyor. Kumar ve içki durumları, her an halkın dikkatleri üzerinde toplanan öğretmenlerin saygınlığına zarar veriyor. Bunu yapan birkaç kişi bile olsa, bütün öğretmenlerin adı kötüye çıkıyor. O halde meslek şerefini koruma ve meslekî yükümlülüklerini yerine getirme yönünden de öğretmen adayları iyi yetiştirilmelidir. Somut olay ve durumlar, örneklemeler üzerine adayların ilgisi çekilebilir.

Neler Yapılmalı ?

Kuşkusuz her şeyde en çok istenen, hem sayı hem de nitelik yönünden yeterli olmaktır. Ülke olarak biz her iki bakımdan da çok geriyiz. 1974-75 öğretim yılı başlamadan önce yaptığı bir açıklamada Millî Eğitim Bakanı sayın Üstündağ, sadece ortaöğretimde 41.000 öğretmen açığı bulunduğunu söyledi¹³. Bu durumda biz, hem öğretmen sayısını artırmak, hem öğretmen adaylarının yeterli bir biçimde

yetişmelerini sağlamak, hem de eldeki öğretmenleri hizmet-içi kurslar yoluyla eğitmek gibi üç ana görev ve sorumlulukla karşı karşıya bulunuyoruz. Bunun için :

1- Böylesine ağır ve çok yönlü bir yükü, politik dalgalanma ve yer değiştirmelerin en çok görüldüğü bakanlıklardan biri olan Millî Eğitim'in sık sık değişen kadrolarıyla yürütemeyiz. Daha doğrusu eğitim sorunları bu şekilde çözümlenemez. O halde bizce yapılacak en önemli işlerin başında, yurdunu tanıyan ve ülkesinin ana sorunlarını iyi bilen, çağdaş eğitimci ve uzmanlardan oluşan bir kurul meydana getirmek, bu kurulun kadro sayısını dondurmamak, kurula bağımsızlık ve özgürce çalışma ortamı sağlamak gelir. Yani bu kurul, bugünkü Talim ve Terbiye Dairesi'nin yapması gerekip de çeşitli nedenlerle bir türlü yapamadığı hizmetleri yetkinlikle yerine getirecek, tam anlamıyla Millî Eğitim'in genelkurmayı olacaktır. Çünkü bizde günlük politikanın ve politik oyunların girdiği her yer genellikle çığırından çıkıyor, hele böyle kurum ve kurullar, bir siyaset basamağı yada kızığa çekilme yeri olarak görülmüyor. Daha millî bir eğitim felsefemizin bile bulunmadığı bir durumda, yeterli bile olsa üç gün sonra gidecek, yada gitmemek için her yola başvuracak kimselerin, 40 milyonu ilgilendiren önemli konularda sağlıklı kararlar alıp da yürürlüğe koyabilmesi beklenemez. Oysa günlük politika ve politik çekişmeler, sözünü ettiğimiz kurulun çalışmalarını hiç etkilememelidir. Eğitim politikası, kim millî eğitim bakanı olursa olsun değişmemeli, oturmalı.

2- Öğretmen yetiştiren kurumların tek yönetim altında toplanmaları yararlı olacaktır. Oysa bugün Eğitim Bakanlığı'nda bu tür kurumlar birkaç tane genel müdürlükçe yönetiliyor (Öğretmen Okulları, Kız Teknik Öğretim, Erkek Teknik Öğretim, Din Eğitimi, ... Genel Müdürlükleri gibi). Bunların tek yönetim altında toplanabileceği, ayrı uzmanlık ve teknik alanlara ilişkin hizmetlerin ayrı şube müdürlüklerince yürütülebileceği inancındayız.

3- Öğretmen açığı'nın kapatılması çabalarında niteliği olumlu yönde etkileyecek tedbirler alınmalıdır. Öğretmenlik, belirli bir düzey, sağlam bir kişilik ve fedakârlık isteyen bir meslektir. Söz konusu olan, geleceğin her türlü insanını yetiştirmekle yükümlü aydınlar topluluğudur. Yarının değerli beyinlerini ucuza mal olan öğretmenle yetiştirmeyiz. Her şeyden önce, bütün öğretmenlerimize kendi ana dilimiz çok iyi öğretilmelidir. Kendisi doğru dürüst cümle kuramayan, imlâ yanlışlıkları yapan, meselâ satır sonlarında hece bölen bir Türkçe ve edebiyat öğretmeni, öğrencilerine doğruları kolay kolay öğretmez.

E dersi

Kurul
sistem
model
yeri

Model

4- Öğretmen yetiştiren kurumlarda ders kitabı ve yetiştirici sorunları da önemle ve ivedilikle ele alınmalıdır.

5- Öğretmenlerin hizmet-içi yetiştirmeleri kısa sürede yeniden düzenlenmeli, bu çalışmalar bir yaz tatili havasından kurtarılıp ciddi yaz okulu haline dönüştürülmelidir. 15 günlük kurslar sonucu yapılan değerlendirme sınavlarında genellikle başarı belgesi alınıyor. Oysa iş bu kadar gevşek ve ucuz tutulmamalı. Düzenli ve daha uzun süreli dersler sonucu yapılacak ciddi sınavlar esas tutulur ve başarı gösterenlere akademik basamaklar tanınırsa beklenen verim ve ciddiyet artacaktır. Tebliğler Dergisi IX. Şûra Özel Sayı'ndaki (s. 128, 130) bu konuya ilişkin görüşler umut vericidir. Gerçekten "hizmet içinde bulunan öğretmenlerin yeni öğretmen yetiştirme modeline intibak ettirilmesi" (s.130) büyük bir önem taşır, çok gereklidir. Kalkınma planları da bunu öngörüyor. Daha önceki yıllarda, öğretmeni, araç ve gereçleri hazırlamadan 130 tane ortaokulda modern fen öğretimi yapılmasına karar verildiği oldu. "Açtım, yaptım!" demekle her şey değil, hiçbir şey açılıp yapılmış olmuyor.

Evet her şeyin iyisi gerekir. İnsanlarda niteliği ise bugün sınavlarla ölçüyoruz. Ama yapılan her türlü sınavın da ciddiye alınması ve öylece yürütülmesi gerekir. Yeni açılan eğitim enstitülerine öğretmenlik için, 17-18 Eylül 1974 günleri Ankara'da bir sınav açıldı. Orta dereceli okulların öğretmenleri katıldı sınava. En iyileri seçilecek ve yüksek okul öğretmeni olacaklardı. Doğal ve çok yerinde bir davranış. Özellikle pedagoji sınavı düzenli yürütüldü. Ama Türkçe ve edebiyat sınavları için aynı şey söylenebilir mi? İlk gün Fen Fakültesi'nin iki büyük salonunda 700 kişinin katıldığı bu sınavlar, doğrusu sınavdan başka her şeye benzedi. Sınavı yürütenlerin çoğunluğu ne yaptığını, ne yapacağını bilmiyordu. 300 kişinin bulunduğu bir salonda sadece üç görevli vardı ve onlar da hiçbir şey yapamıyor, sınava katılanlar arasında geniş yardım grupları kuruluyor, güdültüler alabildiğine artıyordu. Böyle bir sınavın sağlıklı olduğunu, bununla gerçek bir değerlendirme yapıldığını kim söyleyebilir? Yaşlı başlı adamlar oldukları gerekçesiyle sınava giren öğretmenleri eleştirmek de mümkün. Elbet onlarda da kusur var. Ama sınav psikolojisinin ayrı bir şey olduğunu kabul etmek ve çok basit şeylerde bile bocalamamak gerek. Yapılacağı çok önceden belli olan o sınavın düzenli yürütülmesini sağlamak hiç de güç değildi. Yeter ki örgütleyip düzenleme durumunda olan kişilerde biraz sorumluluk ve ciddiyet bulunsun. Böyle şeylerle de bir Bakan ilgilenecek değildi ya. Güncel ve tipik bir örnek olduğu için bu sınav-

dan söz ettik. Yoksa bu tür örnekleri çoğaltmak mümkün. O halde nitelik der, nitelik ararken, bunu arayanların da nitelikli olması kaçınılmaz bir gereklilik oluyor.

6- Öğretmen yetiştiren kurumlarla üniversitelerin ilgili fakülterleri arasında organik bir bağ kurulmalıdır¹⁴. Ayrıca bu gerekli bağ ve ilişki, Bakanlık merkez örgütü ile akademik kurumlar arasında da sağlanmalı, niteliğin ana etkenlerinden biri olan öğretmenin normal koşullar altında, normal sınıf yapısı ve uygun araç-gereçler içinde çalışması sağlanmalıdır. Çünkü nitelik, onu doğuracak bir ortamda kendini gösterebilir.

7- Bilindiği gibi yöneticilik ayrı bir sorundur. Bilgi ve beceri, özel yetenek ister. Yeni mezun bir öğretmenin çok kısa bir zamanda müdür yardımcısı yada müdür olduğu görülmektedir. Elbetteki bu onların en doğal hakkı. Ama çok az bile olsa, okulunda bu konuya ilişkin bir şeyler öğrenmesi, hangi konuda nereden, nasıl yararlanacağını bilmesi, aday için iyi olur. Yoksa büyük bocalamalar, işlerin aksaması gibi durumlar, doğal bir şekilde karşımıza çıkıyor.

8- Son günlerde "mektupla öğretim" konusu ortaya çıktı ve güncellik kazandı. Sayın Millî Eğitim Bakanı'nın 12/9/1974 günü televizyonda da belirttiği gibi, hem çok geniş yığınlara okuma ve yüksek öğrenim olanağı verileceği, hem de öğretim masrafı yönünden devlete daha az yük olacağı için bu yeni uygulamayı ilgiyle karşılıyoruz. Ama mektupla öğretim derken, nitelik niceliğe kurban edilmemelidir. Özellikle öğretmen yetiştiren eğitim enstitüleri gibi yüksek okullarda uygulanacağı açıklanan bu yeni yöntemin, bir diploma pazarı durumuna düşürülmemesi, öğretmen niteliğini daha da azaltmaması ve televizyondan da yararlanılarak adayların iyi yetiştirilmesi en büyük dileğimizdir. Yoksa nitelikli öğretmeni ancak sözlü ve yazılı demelerde buluruz. Sonra, el işçiliği ve teknik çalışmalar ağır basan Ticaret Turizm, Kız Teknik ve Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okullarında mektupla öğretimin nasıl yürütüleceğini aklımız pek almıyor. Keşke bu uygulama, birden bire 60.500 öğrenciyi kapsamına almak yerine önce sınırlı bir kütleye denenseydi... Aksayan yanlar ve yapılamayan şeyler o zaman daha iyi düzeltilir, anlaşılabilirirdi. Gerçi Mektupla Öğretim Merkezi müdürü, yaptığı çok geniş ve ayrıntılı açıklamalarda¹⁵ çok umutlu ve iyimser görünüyor ama biz özellikle nitelik yönünden kuşkuluyuz.

14 Fatma Varış, *Öğretmen Yetiştirme Üzerine*, 50. Yıla Armağan, A.Ü. Eğitim Fakültesi yayınları, No. 36, Ankara 1973, s. 65.

15 Milliyet gazetesi başyazarı Abdi İpekçi'nin Mektupla Öğretim Merkezi müdürü Kenan Okan'la yaptığı konuşma, Milliyet, 30. 9. 1974.

Eğitim ve öğretimde nitelik sorunu gerçekten çok yönlü ve çapraşık bir konu. Biz bu sorunu ana çizgileriyle ve daha çok, *niteliğin ana etkeni olan öğretmen* açısından ele almaya çalıştık. Öğretmenlerimiz içinde gerçekten değerli, meseleğine yürekten bağlı, işinin ehli olanlar çok. Çok iyi okuyup yazarlar, çağdaş edebiyatımızın ön sıralarında yer alanlar, ülkemizi yurt dışında tanıtanlar var. Öğrencilerini kendi çocuğu gibi seven, bir öğrencinin derdini kendine dert edinen, sorunların çözümü için bütün gücünü ortaya koyan öğretmenler, evine gelince öğrencileri için gözyaşları döken bayan öğretmenlerimiz çok. Bütün güçlüklerle karşın okuyup kendini yenilemeğe çalışanlar, mesleğinin gereğini yerine getirmeye çabalayanlar çok var. Onlar için bir diyeğimiz yok. Ama kabul etmek zorundayız ki, bütün bu niteliklerden uzak, onlara yabancı olan öğretmenlerin sayısı da küçümsenemez. O halde merkez örgütü, öğretmen yetiştiren kurumlar, yurdunu ve insanlarını seven aydınlar olarak herkesin görevi, iyi ve kaliteli öğretmenlerin sayısını arttırma ve okullarda bu şekilde yetiştirme yolunda üstüne düşeni içtenlikle yerine getirmektir. Bunun başka yolu yok. Çünkü devlet elinden geleni yapıyor, millet yapıyor. Öğretmenlerin dert ve sorunlarına eğilmek, onların huzur içinde çalışmalarını sağlamak ana görevler olmalı. Eksikliklerin giderilmesine ve yeni mezun olacak öğretmenlerin de belli bir düzeye ulaşmasına bütün gücümüzle çalışmalıyız. Bu konularda asıl ödev, bizce Bakanlık merkez örgütüne ve öğretmen yetiştiren kurumlara düşüyor. Girişilecek uygulamalara, gelip geçici günlük politika hesapları değil, oturmuş ve kararlı eğitim politikası yön vermeli.

Yukarıda sözü edilen IX. Millî Eğitim Şûrası Özel Sayısı'nda (s. 136): "X. Millî Eğitim Şûrası'nın öğretmenlik mesleğinin sorunlarının incelenmesine ayrılacağı" belirtilmiş ve öneri Şûra'da kabul edilmiştir. "Başlıbaşına bir konu olduğu" ve uzun zaman alacağı gerekçesine dayandığı anlaşılan bu kararı yerinde bulmak çok güç. Çünkü asıl uygulayıcı eleman olan öğretmen, onun sorunları ve yetiştirilmesi yeterince ele alınıp işe başlanmadan, uygulama alanında ondan pek başarı ve verim beklenemez. Dileğimiz: "VIII. ve IX. Millî Eğitim Şûrasında kabul edilen amaçlar, kuruluşlar, muhteva ve metodlara cevap verecek sayıda ve nitelikte öğretmen yetiştirilmesi, mevcut öğretmenlerin işbaşında geliştirilmesi ve öğretmenlik mesleğinin çekici kılınması için çözüm bekleyen meseleler, ilköğretimden yüksek öğretime kadar Türk eğitim sisteminin bütünlüğü içinde, başlı başına bir konu olarak ele alınacak; sistemli bir analize tâbi tutulacak ve tespit edilecek sonuçlar 1975 yılında toplanacak olan X. Millî Eğitim Şûrasının incelemesine sunulacaktır." (s. 136) sözlerinin gerçekleşmesidir. Çünkü toplumumuzun geleceği büyük ölçüde bunlara bağlı.